

Мелех Г.Б.

кандидат філологічних наук, старший викладач;

Стецько С.І.

магістрантка,

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

НІМЕЦЬКІ ПРІЗВИЩА, МОТИВОВАНІ КУЛІНАРНИМИ ЛЕКСЕМАМИ

Називанню окремої особи передував процес номінації груп людей за певними фізіологічними, соціальними, становими чи іншими ознаками. З цього випливають основні функції прізвищ – номінативна та ідентифікаційна, покликані виокремлювати окремого індивіда у суспільстві, будучи актуалізатором інформації про людину у юридично-правовому, комунікативно-побутовому полі. Прізвища з точки зору синхронії семантично порожні, тобто вони не дають жодної характеристики про їх власників: те, що людина має прізвище *Bäcker* не означає, що вона за професією пекар, хоча у діахронії це важливий аргумент, оскільки саме ця професія стала мотиватором для виникнення прізвища. Таким чином прізвища монореферентні, оскільки називають конкретного індивіда, а не групу об'єктів як загальні назви.

Природньо, що їжа і людина – поняття нероздільні та взаємопов'язані. Це стосується не лише практичного зв'язку людини з харчуванням, але процес взаємопроникнення прослідковується і у номінативних аспектах лексики. Людина як творець їстівного часто згадується у назвах страв, напоїв, предметах посуду тощо, але і харчові лексеми спричинилися до процесу ідентифікації особи, а саме у прізвищах. Побутуючи у живому народному мовленні у формі прізвиस्क, вони закріпилися за певною особою, яка мала відношення до приготування чи продажу їжі, виявляла особливі харчові переваги, і в усталеному порядку переходили з плином часу у фіксовані прізвища.

Національна картина світу значним чином відображена у процесі утворення прізвиськ, свідченням тому є приклад узагальненого персонажа «Hanswurst» (Hans Wurst), який у французькій культурній картині світу зафіксований як «Jean Potage», а у англійській – як «John Plumpudding», тобто маркером у кожному національному варіанті є знакова для кулінарної системи відповідної нації страва.

Методом наскрізного виписування ми виокремили 270 прізвиськ із кулінарним компонентом [5]. Проаналізувавши прізвиська з гастрономічним компонентом та беручи за основу лексико-тематичне членування кулінарної лексики у дисертаційному дослідженні Мелех Г.Б. [2, с. 71], вважаємо за доцільне виокремити такі групи етимонів німецьких прізвиськ з компонентом-гастрономом:

- назви інгредієнтів – 105;
- назви страв – 77;
- професії, пов'язані з кулінарією (віддієслівні форми) – 52;
- назви посуду – 21;
- назви напоїв – 15.

Більшість прізвиськ з кулінарним мотиватором утворилися на основі прізвиськ, які вважаємо додатковими неофіційними іменуваннями людини відповідно до її рис характеру, зовнішнього вигляду, звичками, обставинами життя та іншими мотивами [3, с. 121]. Прізвиська присвоювались людям у зрілому віці, тому часто апелювали до способу життя людини, її звичок тощо. Харчові переваги окремої людини, які часто експлікувалися у процесі спільного застілля (чим пригощала господиня, що найчастіше обирав той чи інший учасник застілля, ступінь захоплення стравою), могли стати мотиватором для утворення прізвиськ. Деякі прізвиська походять від назв інгредієнтів і мотивацією для їх утворення вважається особлива прихильність першоносія прізвиська до цього харчового продукту: Bohnes, Bohnet, Erbes, Fasan, Fisch, Fischel, Fischlein, Fleisch, Knoblauch, Kren, Käse, Lins, Linse, Pflaume, Rettich, Salm. Групу прізвиськ, утворених на основі харчових звичок, утворюють прізвиська з мотиватором-стравою: Bierenbrodt, Bratfisch, Brathering, Butterbrot, Eierkuchen, Eierschmalz, Hippe, Kissel, Knödel, Krautwurst, Küchlin, Leberwurst, Lebkuchen, Pfannkuchen, Pottharst, Salzbrot, Sauerhering, Schneemilch, Schönbrodt, Semmel, Siebenbrodt,

Spitzweck, Stockfisch, Stute, Vorbrot, Weinbrot, Weinundbrot, Weissbrot. Декілька прізвищ містять компонент -esser, вказуючи таким чином на кулінарні вподобання особи: Breiesser, Eieresser, Fischesser, Fleischesser, Speckesser. Лише три прізвища вмотивовані улюбленим напоєм особи-першоносія прізвища: Kühlwein, Most, Warmbier.

Кулінарні елементи часто присутні у назвах професій, зокрема йдеться про торговців різними продуктами (Mehlmann, Salzmann, Erpler, Erbser) або ремісників з виготовлення певних предметів посуду (Messerschmidt, Löffler), і звичайно кухарів різного гатунку (Bäckmeister, Brader, Brauer, Köcker, Simmler). Про специфікацію «м'ясних» професій свідчать сьогодні прізвища Sulzer, Sülzer, Wurster, Kuttler тощо. «Хлібопекарські» прізвища походять від різних видів хліба та випічки (Weissbrot, Mutschler, Hipp, Kuchler, Semmler, Zeltner). Орфографічне написання прізвища Bäcker зафіксоване аж у XVI ст., а до цього воно існувало у варіантах Bekker, Becker та ін.

Невелика група прізвищ не має у своєму походженні гастрономічного мотиву, кулінарні лексеми використанні для метонімічного перенесення на основі зовнішнього вигляду: Hering (худий), Krebs (з червоним обличчям), Kürbis (з великою круглою головою), Speckhals (з товстою шиєю), Specks (огрядний); на основі рис характеру: Magerkohl (скупий), Pfefferkorn (різкий), Sauermost (відлюдькуватий), Schmeck (витончений), Trockenbrot (черствий).

Погоджуючись із Н. В. Вирстою у тому, що більшість німецьких прізвищ, утворених від прізвицьк – складні слова [1, с. 112], зазначимо, що половина прізвищ з кулінарним компонентом (133 прізвища) за структурою – композити, найбільш поширеними кулінарними компонентами яких є *Bäcker*: Altenbeck, Bäckmeister, Heinzbecker, Jungbäcker, Kuchenbecker, Kuchenbäcker, Neubecker, Platzbecker, Sauerbeck, Semmelbeck; *Brot*: Bierenbrodt, Brotbeck, Brodführer, Brodmann, Brotkorb, Butterbrot, Gutbrot, Halfbrot, Salzbrot, Schönbrod, Siebenbrodt, Trockenbrot, Vorbrot, Weckbrot, Weinbrot; *Kuchen*: Eskuchen, Lebkuchen, Ölkuchen, Pfannkuchen, Pfefferkuchen, Pustkuchen, Stopfkuchen; *Bier*: Schluckbier, Frischbier, Gutbier, Mögebier, Sauerbier, Schmeckebier, Warmbier, інші кулінарні компоненти презентовані у композитах в невеликій кількості.

Структурні моделі в аналізованих прізвищах розподіляються наступним чином:

іменник+іменник – 84 прізвища;

прикметник+іменник – 25 прізвищ;

дієслово+іменник – 12 прізвищ;

числівник+іменник – 3 прізвища.

Серед прізвищ-комполит одне можемо схарактеризувати як трикомполитне – Weinundbrot, структурну модель якого зобразимо так: іменник+прийменник+іменник. 53 прізвища містять антропонімні суфікси -er, -ler, які вказують на виконавця дії (професії) або як ознака улюбленої страви у комполитах з комполитом -esser.

У складі комполитних прізвищ використані такі прикметники: *alt* (Altenbeck, Altweck), *frisch* (Frischbier), *gut* (Gutbier, Gutbrot, Gutfleisch, Gutkäs), *neu* (Neubäcker, Neumetzger), *roh* (Rohfleisch), *sauer* (Sauerbeck, Sauerbier, Saueressig, Sauerhering, Sauermilch, Sauermost, Sauerteig, Sauerwein), *schön* (Schönbrod, Schönfisch), *spitz* (Spitzweck), *süß* (Süßmilch), *trocken* (Trockenbrod), *warm* (Warmbier), *weiß* (Weißbrod). Дієслівна палітра відображена у прізвищах-комполитах наступним чином: *backen* (Backofner, Backofen, Backmeister); *braten* (Brademann, Bratfisch, Brathering); *brauen* (Braumann); *brühen* (Broyhahn, Brühahn); *reiben* (Reibenspies); *stocken* (Stockfisch); *stopfen* (Stopfkuchen). Єдиний числівник, використаний у прізвищах разом з кулінарним комполитом – *sieben* (Siebenbrod, Siebenkäs, Siebenwurst). Окремою групою вважаємо прізвища у формі речень, за структурою вони двокомполитні, а за формою – розповідні та наказові речення: *Trinkwein*, *Essegern*, *Fretwurst*, *Schmeckebier*, *Schluckebier*.

Не завжди можна однозначно визначити мотиваційну основу, відбувається явище так званої мотиваційної конкуренції, як наприклад прізвище *Fleischfresser* можна потрактувати як таке, що походить від способу харчування переважно м'ясними стравами або така кличка, а згодом прізвище, була присвоєна людині, яка професійно займалась обробкою м'яса. Інколи можна зустріти явище хибної мотивації, у такому випадку потрібна додаткова інформація про час поширення страви, напою, інгредієнта, як наприклад прізвище *Mais* на перший

погляд походить від слова «кукурудза», але час виникнення прізвища і час поширення денотата не збігаються, етимологічно розглядається три варіанти виникнення цього прізвища: двн. *meizan* (різати) – за місцем проживання поряд з вирубкою лісу; від назви птаха *Meise* (синиця) – як характеристика жвавої людини невеликого росту; відтопонімна назва *Mais* (Баварія) [4].

Наостанок зауважимо, що кулінарні лексеми використані у прізвищах для характеристики першonosіїв відносно їх професій, певним чином пов'язаних з кулінарією, окреслення харчових вподобань особи, певних рис характеру чи зовнішнього вигляду. Для формування прізвищ використані такі групи кулінарної лексики як страви та напої, інгредієнти, дієслова на позначення кулінарних процесів та назви кухонного приладдя. За структурою прізвища з компонентом-гастронімом розподілені неоднорідно: половину складають композитні двочленні утворення з поєднання двох субстантивних основ, 30% – непохідні прізвищеві основи і 20% – утворені за допомогою суфіксів *-er*, *-ler*. Морфологічно у створенні прізвищ найбільшою мірою використані гастроніми-іменники (80%).

Список використаних джерел:

1. Вирста Н. В. Українські та німецькі прізвища, мотивовані прізвицькими-неособовими апелятивами. *Записки з ономастики* : збірник наукових праць. Одеса : Астропринт, 2015. Вип. 18. С. 109–119.
2. Мелех Г. Б. Німецька фахова мова кулінарії: системно-структурні та функційно-семантичні аспекти : дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.04. Чернівці, 2018. 252 с.
3. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / за ред. А. В. Суперанской. Москва : Наука, 1978. 199 с.
4. Grillabend. *Mais*. URL: <https://www.namenforschung.net/specials/grillabend/>
5. *Deutsche Nachnamen*. URL: <https://www.deutsche-nachnamen.de/index.php/herkunft-a-z>